

UN MATEIX I ELS ALTRES: L'ÉSSER HUMÀ EN TANT QUE AMIC

MARGARITA MAURI

La relació de comunicació amb l'altre comença per la veritable essència de l'amic i es mostra en el tracte que acompanya aquesta relació. Allò que en la superfície és qualificat d'amistat atenent les manifestacions objectives que li són pròpies, radica en una comprensió amorosa¹ de la persona de l'amic. Per això, la pèrdua de l'amic no pot ser substituïda per un altre amic, perquè allò en que descansava la relació és, justament, insubstituïble: l'ethos, «el qui» és individual, i és en ell que es funda la relació. S'estima l'amic per ser qui és, no perquè sigui alt o ric. Aquestes característiques que té i formen part d'ell, no són ell.

En aquest article, voldria defensar la idea que l'amistat és condició indispensable per al creixement personal. Dins la línia del pensament aristotèlic, intentaré mostrar com l'amistat, que comença per un mateix, s'extén a l'amic, i pot ajudar-lo a esdevenir un ésser humà complet.

Aristòtil parla de l'amistat basada en la igualtat, descartant que sigui possible l'amistat de caràcter que no presenti aquesta nivellació. A la nostra manera de veure, hi ha casos d'amistat en què d'un inici basat en la superioritat es pot passar, per l'acció d'un dels dos amics, al pla de la igualtat.

La «mirada» de l'home virtuós pot descobrir els esforços de l'home que treballa en el camí de la virut. Però pel virtuós, en

1. La comprensió amorosa és aquella que va més enllà del simple entendre el problema de l'amic perquè és capaç de prendre'l com a seu.

termes d'Aristòtil, l'amistat no es possible perquè la igualtat no és actual. En aquest cas, el virtuós ajuda l'altra persona, «fa créixer» l'altre fins a aconseguir el nivell d'igualtat que faci possible la intercomunicació perfecta. És cert que en l'inici d'aquesta relació no hi ha amistat, sinó «esperança d'amistat», però allò que mou el virtuós és —com en el cas del tracte amb un altre virtuós— el bé de l'amic. Aquest tipus d'amistat futura que mou els actes del present, requereix una capacitat de lliurament més gran que no pas l'amistat que es dona com a tal des del començament. El virtuós posa en pràctica una amistat que s'alimenta d'un futur esperançat. Aquest primer moviment és anomenat per Aristòtil de *benevolença*, però hauriem d'afegir que sota aquesta benevolença hi subjau un projecte de futur que és aliè a d'altres classes de relació benevolent. El moviment que em porta a fixar-me en un altre no és amistat perquè aquesta relació només pot engendrar-la, amb les degudes condicions, el tracte i el temps. Però quan l'atenció sobre l'altre inclou la benevolència, el tracte i l'esperança d'una amistat de caràcter futura, estem en això que hem anomenat «esperança d'amistat».

L'amistat veritable actualitza totes les capacitats dels qui es diuen amics en tant que permet que es manifestin o s'exercitin. El projecte de L. Burnet² pren tot el seu sentit: partint de l'amistat es poden explicar tots els conceptes de què parla l'Ètica perquè es donen a conèixer en la relació d'amistat. Allò que cadascú hagi fet de si mateix és allò que dona a l'amic, tot i pretenent que ell faci el mateix amb l'altre. Allò que cadascú és, és responsabilitat seva perquè en ell es troba el principi de la seva conducta. El resultat de cada elecció i de cada acte va formant la personalitat moral, i el resultat és allò que s'ofereix a l'amic en la relació d'amistat. És així que quan un intenta de ser millor, es beneficia ell mateix, però alhora està beneficiant l'amic. D'aquesta manera, en la consideració de l'actuar, de la conducta, l'amic passa a formar part de l'horitzó del deure de ser millor que cada persona té: jo he de ser millor per mi mateix i pel meu amic en tant que la seva pròpia bondat o perfecció depèn, només en part, és clar, de la meua.

L'ajuda a l'amic en la relació d'amistat és el consell, l'ajut material i espiritual, l'exemple, i el jo (la forma de ser) de cada amic: la participació que tinc en el jo de l'amic m'obliga a ser millor per poder oferir a l'amic aquesta perfecció (en aquest cas, s'entén que ens estem referint a l'amistat basada en la igualtat).

2. L'amitié comme introduction à l'Étique, *Laval Théologique et Philosophique*, 44, 1988, 2, pp. 205-220.

Aquest plantejament no suposa però que, en l'ordre intencional, es faci prioritari el pensament sobre l'amic al pensament sobre el propi jo. Establir prioritats ontològiques és inadequat quan es tracta d'una relació d'amistat basada en el caràcter. En la valoració que cadascú fa de la seva pròpia perfecció ja hi va inclosa la presència de l'amic, com el referent més proper de la conducta, com —en termes d'Aristòtil— l'altre jo que és.³

Aquesta donació que la relació d'amistat suposa, significa la defensa d'una actitud de total abandó de si mateix? J. Annas,⁴ que tracta de distingir el concepte de *self-love* d'altres conceptes paral·lels, diu que aquest és un concepte capital per entendre la relació d'amistat i el conjunt de l'Ètica.

La intenció amb què l'amic actua va guiada per la persona de l'amic i, més concretament, pel seu bé en qualsevol dels sentits, bé absolut, plaent o útil. Aquest moviment intencional cap a l'amic inclou, encara que en una intenció segona,⁵ el seu propi bé personal. No hi ha oblit del jo que actua perquè la deliberació i posterior elecció l'inclou. No obstant això, el fi que guia l'acte de l'agent és l'amic. Per això la relació d'amistat és inclusiva, perquè cap acte bo que l'amic faci per l'amic, pot excloure el bé de l'agent. Aquesta tesi suposa situar el bé dels amics més enllà del sacrifici material que pot comportar un acte que afavoreixi un dels amics perjudicant l'altre. El bé de l'amic suposa, en algunes ocasions, el sacrifici de coses que «ens interessin més» (donant a aquesta expressió un sentit d'utilitat) perquè són nostres, que el bé de l'amic que és una altra cosa diferent de nosaltres mateixos. En aquests casos, es pren el bé de l'amic com un interès personal a què es dona prioritat absoluta perquè no és un bé útil, sinó un bé moral.

Aristòtil⁶ fa consistir l'amistat perfecta en voler (*philein*). D'aquesta manera, l'amistat és entesa en el sentit actiu, com a moviment cap a l'altre, i no en el sentit d'allò que pugui tenir de receptora o passiva. L'amistat ve provada per l'activitat creadora que es centra en l'amic.

La dificultat que aquestes decisions —quan són continuades i cap a una mateixa persona— comporten, fa que Annas⁷ mantin-

3. EN, IX, 4, 1166a 30-31.

4. Self-love in Aristotle, *The Southern Journal of Philosophy*, 27, 1988, Suppl., pp. 1-18.

5. En diem «segona» per distingir la doble intenció que en aquest moviment volitiu s'hi dona, considerant que la primera és la pròpia referència (ineludible) a un mateix.

6. EN, VIII, 8, 1159a, 33.

7. *Op. cit.*, p.

gui que l'amistat de caràcter no és possible més que si la naturalesa és harmònica, és a dir, que en ella coincideixin el raonament i l'apetit. Aquest és el cas de l'home virtuós en qui l'apetit no es mou si no és guiat per la raó.

L'home virtuós s'estima a si mateix, perquè si definim l'amistat com una donació del jo personal a l'amic, el virtuós no pot voler donar-li més que allò millor de si mateix. Convertir-se en «això millor» suposa un esforç personal per actualitzar les possibilitats naturals que cadascú té. L'estimació personal és aquest esforç de millorar per poder oferir l'altre el grau més perfecte de si. Treballant per mi, treballo per l'amic, i treballant per l'amic, també treballo per mi. L'amistat cap a l'altre no és dóna sense l'amistat prèvia cap a un mateix.

La relació d'amistat, quan és veritable, promou internament el bé d'aquells que la formen. Per això, la mateixa bondat que fa nèixer l'amistat, en potencia el seu desenvolupament: els virtuoses són amics perquè (donades també altres condicions) són virtuoses, i perquè ho són, la seva relació els porta a consolidar més encara la seva virtut.⁸ Per això, la millor escola per a l'aprenentatge de la bondat és el tracte i l'amistat dels homes que són bons.

És objecte d'amistat —diu Aristòtil—⁹ allò que és amable per alguna raó, que pot ser la utilitat, el plaer o la persona mateixa. En els dos primers casos, allò primerament considerat és el subjecte que escull, que tria en funció de la seva utilitat o plaer. En l'altre cas, és el jo de l'amic allò que es presenta estimable, independentment que pugui ser útil o plaent.

L'afirmació aristotèlica segons la qual només pot donar-se l'amistat de caràcter entre els qui són virtuoses, es troba en la línia d'aquells que defensen que l'amistat és una espècie de semblança, i que aquells que s'assemblen es fan amics. Aquesta atracció és la mateixa que es dóna en les altres classes d'amistat, àdhuc en les relacions entre els viciosos, encara que d'aquests no pugui dir-se'n amistat.

L'home bo (*spoudaios*) actua com un exemple viu de la virtut. El senyal que permet de distingir l'home bo és la seva activitat, com ens fa notar Aristòtil quan parla de quins plaers són bons.¹⁰ És a través de l'activitat que es realitza, que s'esdevé bona per-

8. Vid. COOPER, J. M., Aristotle on Friendship; en *Essays on Aristotle's Ethics*, ed. by A. O. Rorty, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1980, cap. 7è.

9. EN, VIII, 2, 1155b, 17ss.

10. EN, X, 5, 1176a, 26.

sona. El tracte amb l'home bo i el seu exemple, constitueixen un apropiament a la bondat.

L'home prudent (*phronimós*) ajuda, amb la seva actitud, que els qui l'envolten es qüestionin la seva conducta, propicia el diàleg perquè el seu fer estranya tothom que, adonant-se de la conducta de l'home prudent, no s'ha plantejat la vida quotidiana com un camí de perfeccionament moral. Aquest pot ser el camí per iniciar una relació que, desigual en el seu començament, pot donar lloc a una amistat basada en el caràcter, per bé que un dels amics hagi «crescut» a l'empar de l'altre. Aquesta és una dimensió diferent de l'amistat perquè no parteix d'una igualtat inicial, de dos caràcters virtuós formats sense relació, sinó del mestratge d'un i de l'acceptació de l'altre. Allò que comença no és una amistat, sinó tan sols la seva base, en la qual el virtuós hi ha de veure una amistat en potència i treballar-hi per a fer-la possible. Aquí, la tasca socràtica és «formar» el caràcter per tal que l'amistat esdevingui possible.

Aquesta tasca que acabarà en una ferma amistat, és una tasca moral perquè comporta l'ordenació de la vida en relació a allò en què hom vol convertir la seva pròpia persona ajudat per la persona de qui esdevindrà amic. En l'orientació que el prudent exerceix hi van implícites les qüestions més pregones de la moral: *què* he de fer, *com* he de fer-ho i *per què*. Aquest no és l'únic camí pel qual es pot arribar a aquestes preguntes, però el tracte amb el virtuós fa néixer aquesta classe de plantejaments.¹¹ La relació amb el *phronimós* pot esdevenir relació d'amistat quan aquell que s'hi relaciona encara no posseeix la virtut suficient, però intenta de ser bo.¹² En el camí que va d'aquesta intenció a la consecució de la virtut hi trobem tots els conceptes de què tracta l'Ètica. És en aquest sentit que entenem l'amistat com l'escola de la virtut.

11. Moltes i variades situacions ens poden dur a plantejar-nos aquestes preguntes perquè no sols neixen en el si d'una relació d'amistat quan reflexiono quina ha de ser la meua conducta respecte a l'amic. Aquesta afirmació no està en desacord amb aquella altra que feiem en dir que l'amistat és condició indispensable per al creixement personal. L'amistat és indispensable, però no és l'única situació humana que ens obliga a qüestionar-nos la nostra conducta.

12. La Joana Ferrer, a qui agraeixo les indicacions fetes en la primera redacció d'aquest article, apuntava un problema molt interessant i paral·lel al tema: què passa en el moment previ a la intenció de ser virtuós?, amb què comença la intenció de ser virtuós?, com evitar convertir els valors de la relació amb valors hedonistes o utilitaristes? Si l'amistat és condició per al perfeccionament moral, cal que ens plantejem com s'arriba a voler entrar en aquesta via d'autèntica amistat.